

Identification and analysis of propellers affecting urban household's income based on the future research method: case study Ardabil city

Behnam Bagheri^{1*}, Ebrahim Abdi² and Behrouz Eskandarpoor³

1. Assistant Professor, Department of Geoghraphy, Faculty of Social sciences, University of Payame Noor, Tehran, Iran

2. Assistant Professor, Department of Economics, Faculty of Management, Economics and Accounting , University of Payame Noor, Tehran, Iran

3. Assistant Professor, Department of Management, Faculty of Management, Economics and Accounting, University of Payame Noor, Tehran, Iran

* Corresponding Author, bagheribehnam@pnu.ac.ir

Received Date:
15/11/2024

Revise Date:
22/01/2025

Accepted Date:
27/01/2025

Published Date:
21/03/2026

Article Info

Abstract

Research Paper
Volume 6, Issue 22, Winter 2026
Pages 34 - 48

One of the methods for studying the welfare of urban households is to examine their income, which is influenced by the social and economic status of households. The aim of this study is to identify the key factors affecting household income in the city of Ardabil. This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of method, with a futuristic approach. The statistical population of the study consists of 25 scientific experts in the fields of economics and urban planning who were selected based on snowball sampling. In order to achieve this goal, the variables affecting urban household income were prepared and compiled by experts in the form of a Delphi questionnaire. In the subsequent stage, the interconnections among 45 variables were elucidated in the form of 5 indices. This was achieved through the application of a futuristic approach, employing a cross-impact matrix and the MICMAC software, to analyze the effect and the susceptibility of said variables. The results illustrated that government investment and policies, domestic and foreign investment, water resources, farmlands and pasturelands, access to markets, agricultural activities, average wages, and industrialization are the key predictors of household income, and these predictors have the greatest impact on activities in the underground economy, marginalization, social damages, and migration through the income channel.

Keywords: Income, urban household, future research, Ardabil city, MICMAC.

Cite this article:

Bagheri, B., Abdi, E., & Eskandarpoor, B. (2026). Identification and analysis of propellers affecting urban household's income based on the future research method: case study Ardabil city. *Journal of Economic Geoghraphy Research*, 6(22), 34-48.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2025.2045677.1245>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

"Urban issues and problems have economic roots. One of the most important economic variables affecting these issues is urban household income. From an economic perspective, household income is the main variable affecting household consumption, investment, savings, and demand, which consequently has a direct impact on the city's economic growth and the welfare of households. Also, household financial resources play a significant role in the country's financial system. From a theoretical perspective, income determines important indicators such as inflation, wealth, housing, demographic and social indicators, etc., and thirdly, from a systematic perspective, households can be considered the smallest unit in the country's economic system. From Schowinitz's point of view, eight factors affect income in developing countries: high population growth, inflation, uneven development among regions, heavy investment in prestige projects, downward social mobility, import-substituting industrialization policies, currency devaluation, and the decline of handicrafts and domestic industries. Given the three decades of urbanization in Ardabil and the migration and expansion of the city, increasing urban household income is one of the main concerns of its residents.

Methodology

The aim of this research is to identify and analyze the key factors affecting urban household income in Ardabil. To achieve the research goal, a combination of documentary and survey methods was used. In the first phase of data collection, the factors affecting urban household income were identified through a questionnaire distributed among experts and professionals. In the second phase, the factor prioritization was analyzed using the MICMAC software.

Results and discussion

One of the useful tools for analyzing complex systems is cross-impact analysis. MICMAC software was used for this purpose. According to the experts' average ratings from the previous phase, it was found that

underground economy, migration, occupation, and poverty line had the highest impact among the factors, either directly or indirectly. This shows that if key factors related to household income are not considered, individuals will engage in underground economic activities and there will be higher rates of migration and poverty. Considering the region's agricultural potential and resources, using agriculture as a source of household income is logical. Domestic and foreign investment are directly linked to government policies and play a crucial role in household income. The unique geographical location of Ardabil province, its connections with other provinces, and its border with Azerbaijan explain the significance of these factors."

Conclusion

It can be emphasized that the role and relation of government and adopted policies in mitigating the effects of factors such as investment, underground economy, migration, unemployment, poverty line, etc. on household incomes is highly influential. In particular, regarding the city of Ardabil, which has been the center of East Azerbaijan province for more than 3 decades and is situated alongside prominent cities such as Tabriz and Tehran, the government can play a crucial role in improving the living conditions and social factors in this city by adopting fundamental policies in investment and optimizing economic resources in the region. Therefore, considering the impact of government policies on urban household incomes, it can be stated that the more these policies are established based on rigorous research and planning, the more they can effectively reduce the effect of undesirable factors and profiteering in the urban market and economy

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

شناسایی و تحلیل پیشران‌های موثر بر درآمد خانوارهای شهری بر اساس روش آینده‌پژوهی: مطالعه موردی شهر اردبیل

بهنام باقری^{۱*}، ابراهیم عبدی^۲، بهروز اسکندرپور^۳

۱. استادیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۲. استادیار گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت، اقتصاد و حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۳. استادیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت، اقتصاد و حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۲/۳۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱۱/۰۸

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۱۱/۰۳

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۸/۲۵

چکیده

اطلاعات مقاله

یکی از روش‌های سنجش رفاه خانوارهای شهری مطالعه پویایی درآمد آنها می‌باشد که متأثر از موقعیت اجتماعی و اقتصادی خانوارها است. هدف تحقیق حاضر شناسایی عوامل کلیدی موثر بر درآمد خانوارهای شهر اردبیل می‌باشد. این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش به صورت توصیفی-تحلیلی با رویکرد آینده‌پژوهی است. جامعه آماری تحقیق ۲۵ نفر از متخصصین علمی و خبرگان در حوزه‌های اقتصاد و برنامه‌ریزی شهری می‌باشند که بر اساس نمونه‌گیری گلوله‌برفی انتخاب گردیدند. برای این منظور متغیرهای موثر بر درآمد خانوارهای شهری در قالب پرسشنامه دلفی توسط متخصصان و خبرگان تهیه و تدوین گردید. در گام بعدی با استفاده از ماتریس اثرات متقابل و نرم افزار میک مک، روابط بین ۴۵ متغیر در قالب ۵ شاخص بر اساس تاثیرگذاری و تاثیرپذیری متغیرها بر پایه رویکرد آینده‌پژوهی استخراج گردید. نتایج بدست آمده نشان داد که ۹ متغیر سرمایه‌گذاری دولتی، سیاست‌های دولت، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، منابع آب، زمینهای زراعی و مرتع، دسترسی به بازارها، فعالیت کشاورزی، متوسط دستمزد و صنعتی شدن به عنوان پیشران‌های کلیدی درآمد خانوارها بوده و این پیشران‌ها از کانال درآمد بیشترین تاثیرگذاری را بر فعالیت در بخش اقتصاد زیرزمینی، حاشیه نشینی، آسیب‌های اجتماعی و مهاجرت می‌گذارند.

دوره ۷، شماره ۲۲، زمستان ۱۴۰۴
مقاله پژوهشی
صص ۳۴ - ۴۸

کلید واژه‌ها: درآمد، خانوار شهری، آینده‌پژوهی، شهر اردبیل، میک مک

bagheribehnam@pnu.ac.ir

*نویسنده مسئول:

ارجاع به این مقاله: باقری، بهنام؛ عبدی، ابراهیم و اسکندرپور، بهروز. (۱۴۰۴). شناسایی و تحلیل پیشران‌های موثر بر درآمد خانوارهای شهری بر اساس روش آینده‌پژوهی: مطالعه موردی شهر اردبیل، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۲۲(۲۲)، ۳۴-۴۸.

<https://doi.org/10.30470/jegr.2025.2045677.1245>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

بیان مساله

شهرها به عنوان مراکز و کانون‌های رشد اقتصادی و اجتماعی، در دستیابی به اهداف ملی کمک می‌کنند و نشان دهنده نقاط ثقل حیات انسان‌ها هستند (مولایی و بهزاد فر، ۱۳۹۸: ۹۸). امروزه در کنار عوامل سنتی، نیروهای جدیدی به سازماندهی اقتصاد شهری و تحول نظام شبکه شهری کشور می‌پردازند. تنوع بردارهای اثرگذار توأم با اهداف، عملکرد و ساز و کار متفاوت، سبب شده که توسعه شهری به یکی از پیچیده‌ترین مسائل اجتماعی- اقتصادی و برنامه‌ریزی شهری به یکی از مهمترین ضرورت‌های کشور مبدل شود. بدیهی است هرگونه تلاشی برای ساماندهی نظام شهری و هدایت خردمندان آن، مستلزم شناخت صحیح نیروهای محرک توسعه شهری، یعنی مؤلفه‌های اقتصادی اثرگذار بر آن است (علی اکبری، ۱۳۸۳:). مسائل و مشکلات شهری دارای ریشه‌های اقتصادی می‌باشند. در حقیقت اغلب این مسائل اگر به وسیله ابزارهای اقتصادی حل نشوند می‌توانند با استفاده از این ابزارها به حداقل برسند. یکی از مهمترین متغیرهای اقتصادی تاثیرگذار بر این مسائل، درآمد خانوارهای شهری می‌باشد. از لحاظ مبانی نظری درآمد خانوار عامل مهم تعیین کننده بسیاری از فرآیندهای جمعیتی همچون باروری، لاکشماناسامی^۱ (۲۰۲۴)، مرگ و میر، لی^۲ و همکاران (۲۰۲۴) و مهاجرت، کائوشیک^۳ (۲۰۲۱) می‌باشد. از لحاظ اقتصادی درآمد خانوار متغیر اصلی تاثیرگذار بر مصرف، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و تقاضای خانوار می‌باشد که به تبع آن اثرات مستقیمی بر روی رشد اقتصادی شهر و رفاه خانوارها می‌گذارد. همچنین منابع مالی خانوار نقش مهمی را در سیستم مالی دولت ایفا می‌کند. از لحاظ نظری درآمد نقش مهمی را در شکل‌گیری پتانسیل مالی جمعیت ایفا می‌کند. مطالعه موضوع درآمد خانوار به چند دلیل حائز اهمیت می‌باشد اولاً هر فرد عضوی از یک خانواده می‌باشد. ثانیاً درآمد خانوار شاخص‌های مهمی همچون پس‌انداز، دارایی، مسکن، شاخص‌های جمعیت‌شناختی اجتماعی و ... را تعیین کرده و ثالثاً از دیدگاه سیستمی، خانوارها را می‌توان به عنوان کوچکترین واحد در سیستم اقتصادی کشور در نظر گرفت (Myroslava et al, 2024: 394). پایین بودن درآمد خانوارها منجر به افزایش هزینه‌های اجتماعی همچون افزایش خشونت و فعالیت‌های مجرمانه، تضعیف وضعیت بهداشت و کیفیت محیط اجتماعی، رشد پایین اقتصادی و کاهش مصرف می‌گردد (Hailemariam et al, 2021: 1936). علاوه بر این از لحاظ روانشناختی، درآمد خانوار عامل تاثیرگذار بر توسعه شناختی، اجتماعی و رفتاری کودکان می‌باشد. ارمیش^۴ و همکاران (۲۰۰۱)، هابکرافت^۵ (۲۰۰۸) هیومن^۶ (۱۹۹۷) معتقدند کودکانی که در خانوارهای با درآمد پایین رشد می‌کنند در آموزش و پرورش کمتر موفق می‌شوند و در دوران نوجوانی عزت نفس پایین‌تری داشته و بیشتر درگیر جرم و یا رفتارهای بزهکارانه می‌شوند. پایین بودن سطح درآمد خانوار می‌تواند منجر به سوء تغذیه خانوار گردیده و در نتیجه بهره‌وری و درآمد خانوار را کاهش دهد و منجر به تله فقر غذایی گردد (حسین پور و وصال، ۱۴۰۰: ۲۸۷). در کنار این مسایل فرآیند شهرنشینی مجموعه‌ای از عوامل متعدد سیاسی، اقتصادی، تکنولوژیکی، جغرافیایی و فرهنگی است که درجه تاثیر هر یک از آنها در زمان‌ها و مکان‌های مختلف متفاوت است، شهرنشینی علاوه بر اینکه یکی از عوامل تعیین کننده توسعه اقتصادی می‌باشد از پیامدهای آن نیز می‌باشد. این پدیده نتیجه طبیعی دگرگونی‌های اقتصادی است که در جریان توسعه در یک کشور رخ می‌دهد و از طرفی، خود می‌تواند از عوامل دگرگونی و رشد اقتصادی باشد، به عبارت دیگر، برخی از فعالیت‌های معین اقتصادی در مناطق پرجمعیت، بهتر انجام می‌شوند، چون ویژگی عمده مناطق شهری عبارت از تراکم توأمان جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی است (فرهنگ‌دوست، ۱۳۹۷: ۸۲). با توجه به اهمیت مطالعه درآمد خانوارهای شهری تحقیق حاضر به بررسی پیشران‌های موثر بر درآمد خانوارهای شهر اردبیل می‌پردازد. شهر اردبیل بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ دارای ۱۶۰۹۰۴ خانوار می‌باشد. بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران، خانوارهای شهری استان اردبیل در سال ۱۴۰۰ با متوسط درآمد سالیانه ۷۳۰۸۱۷ هزار ریال در بین

1 . Lakshmanasamy

2 . Lee

3. Kaushik

4. Ermisch

5. Hobcraft

6. Haveman

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۲، ۳۴-۳۵، زمستان ۱۴۰۴.

استان‌های کشور در رتبه ۲۹ قرار گرفته است. این در حالی است که متوسط درآمد سالیانه خانوارهای شهری کشور ۱۱۲۴۲۱۷ هزار ریال می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱). این آمار نشان دهنده وضعیت نامطلوب درآمد خانوارهای شهر اردبیل می‌باشد. با عنایت به گذشت بیش از سه دهه از زمان مرکز استان شدن این شهر و ازدیاد جمعیت و وسعت شهر به علت مهاجرپذیری بودن آن، لزوم افزایش مستمر درآمد شهروندان، یکی از مهمترین دغدغه‌های خانوارهای شهر اردبیل می‌باشد. از آنجاییکه تا به حال هیچگونه تحقیقی در مورد شناسایی عوامل موثر بر درآمد خانوارهای شهر اردبیل صورت نگرفته است. لزوم شناسایی متغیرهای اصلی و مهم تاثیرگذار بر درآمد خانوارهای این شهر ضروری به نظر می‌رسد. نوآوری تحقیق حاضر استفاده از رویکرد آینده‌پژوهی در بحث درآمد خانوارهای شهری می‌باشد. این روش علاوه بر نداشتن محدودیت‌های روش‌های معمول اقتصادسنجی، این امکان را به محقق می‌دهد که پیش‌بینی‌های مهم در بحث درآمد خانوارها را با نگاه آینده محور مورد بررسی قرار دهد. این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سؤال اصلی است که پیش‌بینی‌های اصلی درآمد خانوارهای شهری اردبیل کدام متغیرها می‌باشند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

توسعه اقتصادی تلاش آگاهانه و جهت‌دار یک ملت برای ایجاد تغییرات از طریق به کارگیری منابع موجود برای دستیابی به زندگی بهتر، از کانال افزایش رفاه جامعه می‌باشد که به صورت بلندمدت ادامه‌دار باشد (Todaro & Smith, 2009: 18). یکی از راه‌های افزایش دستیابی به رفاه بیشتر از طریق افزایش سطح درآمد و نرخ بالای رشد اقتصادی می‌باشد. از دیدگاه شووینیتز^۱ (۱۹۷۶) در کشورهای در حال توسعه هشت عامل تاثیرگذار بر درآمد وجود دارد این هشت عامل عبارتند از نرخ بالای رشد جمعیت، تورم، نابرابری توسعه بین نواحی، سرمایه‌گذاری عظیم در پروژه‌های سرمایه‌بر، تحرک پایین اجتماعی، به کارگیری سیاست صنعتی جایگزینی واردات، تضعیف نرخ ارز (به عنوان رابطه مبادله) و افول صنایع دستی و صنایع خانگی. رایو و بکر^۲ (۲۰۰۷) بر نقش آموزش رسمی تاکید می‌کنند آنها در تحقیقاتشان به این نتیجه رسیدند که سطح بالای آموزش رسمی نیروی کار منجر به افزایش بهره‌وری گردیده و به واسطه آن رشد اقتصادی تقویت می‌گردد. این نتیجه، نظریه سرمایه‌انسانی را که بر اساس آن، آموزش به خاطر افزایش بهره‌وری نیروی کار بر درآمد و رشد اقتصادی تاثیر گذار می‌باشد را تقویت می‌نماید. از دیدگاه هارود-دومار در بلندمدت، سرمایه‌گذاری به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر رشد اقتصادی تاثیر گذار می‌باشد. با افزایش سرمایه‌گذاری رشد اقتصادی افزایش یافته و افزایش در رشد بر نابرابری درآمدی تاثیر گذار می‌باشد. افزایش و یا کاهش در سرمایه‌گذاری که دارای ارتباط درونی با رشد اقتصادی است از عوامل اثرگذار بر سطح درآمد بین مناطق مختلف می‌باشد (Walujadi et al, 2022: 245). سای^۳ و همکاران (۲۰۰۲)، معتقدند که متغیرهای رشد اقتصادی، شاخص توسعه انسانی، نرخ مشارکت نیروی کار، بهره‌وری نیروی کار شاغل در بخش کشاورزی، شاخص بازار سازی، سرمایه‌گذاری، کارایی سرمایه‌گذاری مخارج دولتی تاثیر معنی‌داری بر سطح درآمد خانوارها می‌گذارد. برخی از مطالعات بر روی چندین متغیر بالقوه تاثیرگذار بر درآمد خانوار تاکید می‌کند از قبیل بدهی خانوار یا کوویلو^۴ (۲۰۰۸)، نوآوری و تکنولوژی، آقیون^۵ و همکاران (۲۰۱۹)، سیاست پولی، فورسری و لانگانی^۶ (۲۰۱۸)، توسعه مالی، بک^۷ و همکاران (۲۰۰۷)، باز بودن تجارت و جهانی شدن مالی (جاووموته^۸ و همکاران، ۲۰۱۳).

برای حل معضلات و چالش‌های شهری، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری رویکردهای مختلفی اتخاذ کرده‌اند که در موارد متعددی با ناکامی مواجه شده است. با استناد به متون نظری، کاربست رویکرد آینده‌پژوهی در فرآیند برنامه‌ریزی شهری و توسعه پایدار شهری

1. Schweinitz
2. Rayo & Becker
3. Cai
4. Iacoviello
5. Aghion
6. Furceri & Loungani
7. Beck
8. Jaumotte

شناسایی و تحلیل پیشران‌های ... / باقری و همکاران

احتمال موفقیت در برنامه‌ریزی‌های توسعه و توسعه پایدار شهری را دو چندان می‌کند (بلندیان، ۱۳۹۴: ۱۴۳). درآمد آینده‌پژوهی به عنوان یک ابزار پشتیبان برای برنامه‌ریزی بلندمدت در میان دولت‌ها و کشورها محبوبیت یافته است. زیرا اصل غیر قابل پیش بینی بودن آینده بدین معنا نیست که نگران آینده نبود و تنها به بخت و اقبال تکیه کرد تا هر زمان بحران تازه‌ای سر برآورد بدون طرح و برنامه قبلی اقدام شود. بلکه این اصل حکم می‌کند که نسبت به آینده موضع مناسب‌تری اتخاذ شود به نحوی که نه در پی پیش‌گویی‌های آینده بود و نه امور را به سرنوشت واگذار و بدون طرح و برنامه حرکت کرد (حاجیان، ۱۳۹۱: ۷۱). در متون آینده‌پژوهی، پیشران‌ها به نیروهای عمده شکل دهنده آینده جهان اشاره دارد. بدیهی است که پیشران‌ها به صورت غیرمستقیم بر حوزه‌های مختلف تاثیرگذارند، به عبارت دیگر، مولفه‌ها یا عوامل اصلی متشکل از چند روند که باعث ایجاد تغییر در یک حوزه مورد مطالعه‌اند (رئیس قنواتی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۷۸). در واقع آینده‌نگاری فرایندی پیچیده به سوی کوششی روش‌مند، به منظور توجه درونی به آینده بلند مدت علم، فناوری، اقتصاد و جامعه، با هدف شناسایی سطوح تحقیقی راهبردی احتمالی فناوری‌های عام نوظهور، به سمت بزرگترین منافع اقتصادی و اجتماعی می‌باشد (Magruk, 2011: 701).

تحقیقات صورت گرفته در زمینه درآمد خانوارهای شهری را می‌توان به دو بخش تقسیم بندی کرد. دسته اول تحقیقاتی هستند که به بررسی اثرات درآمد خانوارهای شهری بر متغیرهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و روانشناختی همچون رشد اقتصادی، هزینه‌های مصرفی، پس انداز، سرمایه‌گذاری، دارایی، مسکن خانوارها، خانوارها، مرگ و میر، مهاجرت، وقوع جرایم شهری، شخصیت و رفتار کودکان، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، بهداشت خانوار و ... می‌پردازند. دسته دوم تحقیقاتی هستند که به بررسی متغیرهای متعدد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی همچون سرمایه انسانی، دسترسی به منابع طبیعی، تجارت بین‌الملل، سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی، آموزش، متغیرهای جمعیت شناختی و ... بر درآمد خانوارهای شهری می‌پردازند. در ادامه به برخی از تحقیقات صورت گرفته در دسته دوم تحقیقات اشاره می‌گردد.

لو و هو^۱ (۲۰۲۴)، در تحقیقی به بررسی جنبه‌های مختلف سرمایه انسانی و تاثیر آن بر درآمد خانوارهای شهری و روستایی در ۳۱ منطقه اداری در سطح استانی در کشور چین طی سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ پرداخته‌اند. نتایج تحقیق ایشان نشان می‌دهد که افزایش سرمایه انسانی در مراحل ابتدایی درآمد خانوارهای شهری و روستایی را افزایش داده ولی بعد از یک حد درآمد خانوارهای شهری را بیش از درآمد خانوارهای روستایی افزایش می‌دهد. همچنین ثبت نام در مراکز آموزشی به دلیل ارتباط با عوامل مرتبط با مقیاس، کیفیت و نابرابری در آموزش عالی درآمد خانوارهای شهری را بیش از درآمد خانوارهای روستایی افزایش می‌دهد. علاوه بر این اقتصاد دیجیتال درآمد خانوارهای شهری و روستایی را افزایش داده ولی تاثیر مثبت آن بر درآمد خانوارهای روستایی بیش تاثیرش بر درآمد خانوارهای شهری می‌باشد.

هی و همکاران^۲ (۲۰۲۴) به بررسی تاثیر آلودگی منابع آبی غیر کشاورزی بر درآمد خانوارهای شهری و روستایی بر اساس داده‌های سالهای ۲۰۱۰ الی ۲۰۲۱ کشور چین پرداخته‌اند. نتایج تحقیق ایشان نشان داد که آلودگی منابع آبی در ابتدا شکاف درآمدی بین خانوارهای شهری و روستایی را کاهش داده ولی در ادامه شکاف درآمدی بین آنها را افزایش می‌دهد.

لیانگ^۳ (۲۰۲۳) به بررسی تاثیر تجارت بین الملل بر درآمد خانوارهای شهری و روستایی در کشور چین پرداخته است. نتایج تحقیق وی نشان داد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، تولید ناخالص داخلی و وابستگی به صادرات تاثیر مستقیم بر درآمد خانوارهای شهری و روستایی داشته ولی تاثیر مثبت آنها بر درآمد خانوارهای شهری بیش از تاثیر مثبت آن بر درآمد خانوارهای روستایی می‌باشد.

لیان^۴ و همکاران (۲۰۲۴) در تحقیقی به ارزیابی تاثیر سرمایه‌گذاری دولتی بر توزیع درآمد در مناطق مختلف و سطوح مختلف درآمدی

1. Lou & Hu
2. He et al
3. Liang
4. Lian et al

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۲، ۳۴-۳۵، زمستان ۱۴۰۴.

در اقتصاد چین پرداخته‌اند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که سرمایه‌گذاری دولتی در زمینه‌های مختلف به طور قابل ملاحظه‌ای نابرابری درآمدی را کاهش می‌دهد. افزایش هزینه‌های دولتی در بخش مسکن، پزشکی، کشاورزی، جنگلداری و سایر مخارج تاثیر معنی‌داری بر بهبود نابرابری درآمدی بین ساکنان شهری و روستایی می‌گذارد.

توین^۱ (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای به بررسی عوامل تعیین‌کننده درآمد خانوار در بین اقلیت‌های قومی شاغل در بخش کشاورزی در شمال غربی کشور ویتنام پرداخته است. یافته‌های وی نشان می‌دهد که آموزش، اشتغال در بخش غیرکشاورزی و دارایی‌های ثابت تاثیر مثبت و معنی‌داری بر بهبود درآمد خانوار دارند همچنین برخی متغیرهای اجتماعی از قبیل وجود وسایل حمل و نقل، دفاتر پست و فرصتهای شغلی غیرکشاورزی تاثیر فزاینده‌ای بر درآمد خانوارها دارند.

صادقی و حسن زاده (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای به بررسی اثرات احتمالی تغییر در قیمت‌های جهانی و پس انداز خارجی بر درآمد خانوارهای شهری و روستایی ایران با استفاده از مدل تعادل عمومی قابل محاسبه پرداخته‌اند. نتایج مطالعه ایشان نشان می‌دهد که کاهش قیمت کالاهای صادراتی و وارداتی ایران درآمد خانوارهای شهری را بیشتر از خانوارهای روستایی متاثر می‌کند. اگر چه کاهش قیمت کالاهای صادراتی و پس انداز خارجی درآمد خانوارها را کاهش می‌دهد اما کاهش قیمت کالاهای وارداتی بخشی از این کاهش درآمد را جبران می‌کند در نتیجه کاهش اندک قیمت جهانی کالاهای مبادلاتی ایران و پس انداز خارجی، درآمد خانوارها به مقدار اندکی کاهش می‌یابد. ابریشمی و همکاران (۱۴۰۲) در مطالعه‌ای به بررسی اثر متغیرهای جمعیت شناختی نظیر سن، جنسیت، تحصیلات سرپرست خانوار و تعداد اعضای خانوار بر پویایی درآمد خانوارهای شهری و روستایی کشور در بازه زمانی ۱۳۹۸-۱۳۸۰ با استفاده از داده‌های شبه پانل و روش پانل پرداخته‌اند. نتایج مطالعه ایشان نشان می‌دهد که جنسیت مرد و تحصیلات بالای خانوار و تعداد اعضای خانوار تاثیر مثبت و متغیر سن تاثیر منفی بر پویایی درآمد خانوار می‌گذارد. بالا بودن درآمد خانوار در دوره قبل تغییرات درآمد در دوره های آتی را کاهش خواهد داد. بر اساس یافته‌ها تمامی عوامل موثر بر پویایی درآمد خانوار منجر به افزایش نابرابری در تغییرات درآمد خواهد شد که بیشترین تاثیرگذاری آن متعلق به متغیرهای تحصیلات، درآمد دوره قبل و سن سرپرست خانوار بوده است.

محمدزاده و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای با استفاده از برآورد سیستم مخارج خطی به برآورد خط فقر در مناطق شهری ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ اقدام نمودند. نتایج برآورد مدل آنها نشان داد که با افزایش مقدار متغیرهای سطح تحصیلات و سن سرپرست خانوار، به همراه نسبت تعداد افراد دارای درآمد در خانوار و بعد خانوار و تغییر جنسیت سرپرست خانوار از زن به مرد درآمد خانوار افزایش می‌یابد.

با توجه به پیشینه تحقیق ارائه شده و بررسی‌های صورت گرفته توسط محققین حاضر مشخص گردید تا به حال تحقیقی که به صورت جامع تمامی متغیرهای موثر بر درآمد خانوارهای شهری را در یک پژوهش مورد مطالعه قرار بدهد صورت نگرفته است. از دلایل اصلی این مساله می‌توان به محدودیت روش و ابزار تحقیق به کار گرفته شده توسط محققین اشاره نمود که به دلایل فنی اجازه مطالعه تمامی متغیرهای موثر بر درآمد خانوارهای شهری را در یک پژوهش به محقق نمی‌دهد. نکته دیگری که با بررسی پیشینه تحقیقات صورت گرفته می‌توان به آن اشاره نمود این است که اکثر مطالعات انجام شده در این زمینه در محدوده کشوری بوده و هیچ تحقیقی تا به حال در مورد بررسی عوامل موثر بر درآمد خانوارهای شهری یک شهر یا مرکز استان به صورتی که در این تحقیق به آن پرداخته شده انجام نگرفته است.

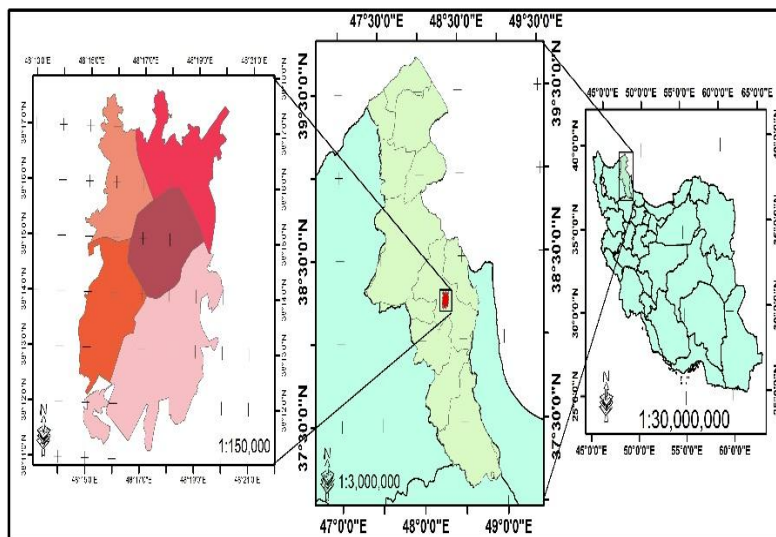
روش پژوهش

تحقیق حاضر مبتنی بر رویکرد آینده‌پژوهی بوده و از لحاظ ماهیت کاربردی و روش حاکم بر آن توصیفی - تحلیلی است. هدف این تحقیق شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی موثر بر درآمد خانوارهای شهری شهر اردبیل بوده است. برای دستیابی به هدف تحقیق با

شناسایی و تحلیل پیشران‌های ... / باقری و همکاران

ترکیبی از روش‌های اسنادی و پیمایشی کار شده است. نمونه آماری این تحقیق ۲۵ نفر از کارشناسان، خبرگان، مدیران و اعضای هیئت علمی در حوزه برنامه‌ریزی شهری و اقتصاد در سطح استان و شهرستان اردبیل که به روش گلوله برفی انتخاب شده است. در بحث جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز در فاز اول تحقیق از منابع کتابخانه‌ای و اسناد بالادستی توسعه استفاده گردیده و برای بهره‌برداری از روش دلفی نیز با توزیع پرسشنامه بین محققان در دو مرحله متغیرهای مورد نظر استحصال گردید، در مرحله اول در قالب پرسشنامه مولفه‌های موثر بر درآمد خانوارهای شهری از متخصصان پرسیده شده و در دور دوم با توزیع پرسشنامه اولویت بندی مولفه‌های موثر حاصل از دور اول انجام گرفت تا در نهایت متغیرهای مهم و دارای اولویت بالا شناسایی گردیدند. در فاز دوم با طراحی ماتریس تاثیرات متقاطع، این ماتریس توسط کارشناسان و مدیران متخصص امتیازدهی شدند، در مرحله تحلیل و استنتاج نتایج نیز از نرم افزار میک مک^۱ استفاده شده و براساس وارد کردن امتیازات داده شده توسط خبرگان و متخصصان در ماتریس متقاطع و با در نظر گرفتن تاثیر متغیرهای سطرها بر متغیرهای ستون‌ها در نرم افزار، در نتیجه پیشران‌ها و عوامل کلیدی بر درآمد خانوارهای شهری، شهر اردبیل شناسایی شد.

شهر اردبیل مرکز استان اردبیل از استان‌های شمال غرب ایران می‌باشد (شکل شماره ۱) که در دشتی به همین نام در ارتفاع ۱۳۴۵ متری گسترده شده است. این شهر در سال ۱۳۹۵ دارای ۶۲۸۹۰ هکتار مساحت و ۵۲۵۷۰۲ نفر جمعیت بوده است (مرکز آمار ایران). شهر اردبیل دارای ۵ منطقه شهری، ۴۴ ناحیه شهری و ۱۹۷ محله شهری می‌باشد (فزرانه سادات زارنجی و یزدانی، ۱۴۰۲: ۲۴).

شکل ۱. موقعیت شهر اردبیل در تقسیمات کشوری

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

یافته‌ها و بحث

شناسایی متغیرها و معیارهای اولیه تاثیرگذار

یکی از ابزارهای کاربردی در تحلیل سیستم‌های پیچیده تحلیل تاثیرات متقابل است. روش تحلیل تاثیرات متقابل روشی خرده محور است که نتایج کمی از آن به دست می‌آید. بنیان اصلی روش تحلیل تاثیرات متقابل بر ماتریس‌های تاثیرات استوار است، در دهه‌های اخیر از ابزار ماتریس تاثیرات در حوزه‌های مرتبط با آینده استفاده زیادی شده است (علی اکبری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۶۲). اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده n متغیر باشد، یک ماتریس $n \times n$ روابط بین متغیرها به وجود می‌آید. برای این منظور در تحقیق حاضر از روش دلفی برای اخذ نظرات کارشناسان و خبرگان در دو مرحله استفاده شد. پس از استخراج متغیرها برای امتیاز دهی در جدول ماتریس تمامی متغیرها وارد ماتریس شده و کارشناسان میزان ارتباط بین این متغیرها را براساس اینکه متغیرهای سطرها بر متغیرهای ستون‌ها

1. MICMAC

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۲، ۳۴-۳۵، زمستان ۱۴۰۴.

تاثیرگذار هستند امتیاز دهی کردند. میزان ارتباط میان متغیرها با استفاده از اعداد بین صفر تا ۳ سنجیده می‌شود که عدد صفر به منزله بدون تاثیر، عدد یک به منزله تاثیر ضعیف، عدد ۲ به منزله تاثیر متوسط و عدد ۳ به منزله تاثیر زیاد و حرف p به منزله وجود رابطه بالقوه بین متغیرها است. پس از توزیع پرسشنامه در دو مرحله بین خبرگان تعداد ۴۵ متغیر به عنوان متغیرهای اولیه در قالب شاخص‌های اقتصادی (۱۶ متغیر)، زیست محیطی (۵ متغیر)، اجتماعی (۱۳ متغیر)، کالبدی و زیرساختی (۹ متغیر) و مدیریتی (۲ متغیر) دسته‌بندی شدند که در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شوند.

جدول ۱. شاخص‌ها و متغیرهای اولیه تاثیر گذار بر درآمد خانوارهای شهری

شاخص	متغیر
اقتصادی	متوسط دستمزد سالانه، تنوع درآمدی، سطح مالیات، میزان سپرده، میزان دستمزد، اشتغال، صادرات و واردات، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، میزان دارایی خانوار، دسترسی به اعتبارات، مشارکت در بخش اقتصاد زیرزمینی، بهره‌وری پایین نیروی کار، سرمایه‌گذاری دولتی، درآمد پایدار، تولیدات کشاورزی
زیست محیطی	آب و هوا، منابع طبیعی پایه، زمین زراعی و مرتع، کیفیت محیط زیست، منابع آب
اجتماعی	سرمایه انسانی، کاربر اینترنت، حاشیه نشینی، خط فقر، مشارکت در تصمیم‌گیری، وجود نهادهای عمومی، فرهنگ عمومی شهر، تبعیض جنسی، مهاجرت، نرخ افراد دارای تحصیلات، آسیب‌های اجتماعی، اندازه خانوار، جوانی جمعیت
کالبدی- زیرساختی	صنعتی شدن، دسترسی به اطلاعات، خدمات شهری، بکارگیری تکنولوژی پیشرفته، دسترسی آب سالم، کیفیت حمل و نقل، سطح بهداشت، اجاره مسکن، فناوری دیجیتال
مدیریتی	سیاست‌های اقتصادی دولت، کیفیت حکمرانی شهری

منبع: نویسنده‌گان، ۱۴۰۳

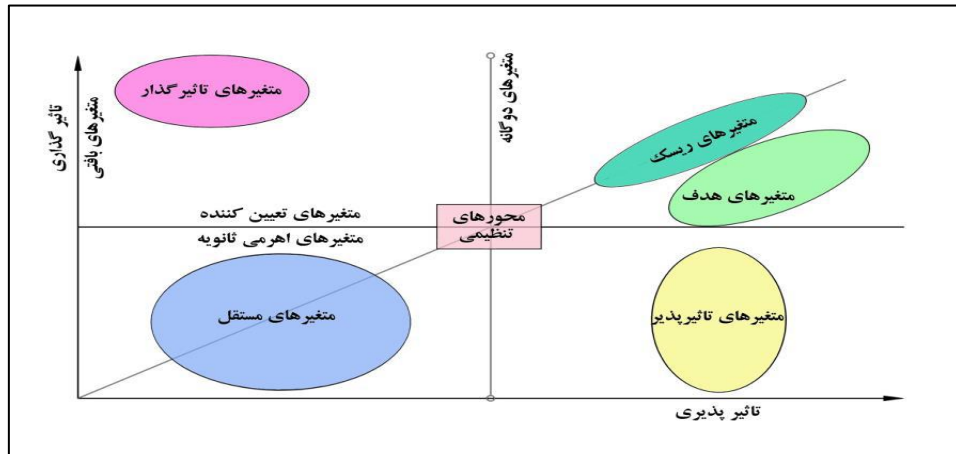
تحلیل ساختاری نرم افزار میک مک

برای تجزیه و تحلیل و شناسایی متغیرهای تاثیرگذار، از نرم افزار میک مک استفاده گردید. بدین ترتیب که بر اساس میانگین امتیازدهی مرحله قبل که توسط کارشناسان و متخصصین خبره انجام گرفت، تمامی امتیازات، وارد محیط ماتریسی نرم افزار گردید. بدین صورت که ماتریس ۴۵*۴۵ تشکیل یافت.

نحوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی، نشان دهنده پایداری یا ناپایداری سیستم می‌باشد، در روش شناسی و تحلیل میک مک در مجموع دو نوع از پراکنش تعریف شده، که به نام سیستم‌های پایدار و سیستم‌های ناپایدار معروف هستند. در سیستم پایدار، پراکنش متغیرها به صورت شکل L انگلیسی است یعنی برخی متغیرها دارای تاثیرگذاری بالا و برخی دارای تاثیرپذیری بالا هستند. در این پژوهش مشخص گردید سیستم مورد مطالعه و وضعیت صفحه پراکندگی متغیرها، از نوع ناپایدار است. سیستم‌های ناپایدار دارای وضعیت پیچیده‌تری هستند و متغیرها در بیشتر مواقع حالت بینابینی از تاثیرگذاری و تاثیرپذیری را نشان می‌دهند.

تاثیرگذاری و تاثیرپذیری متغیرها

با توجه به فرآیند فوق‌الذکر، چهار دسته از متغیرها مطرح می‌شوند. این متغیرها به دلیل ایفای نقش در پویایی سیستم مورد نظر، با هم تفاوت دارند. این چهار دسته عبارتند از:

شکل ۲. وضعیت و موقعیت قرارگیری متغیرها در تحلیل میک مک

منبع: Arcade, et al: 1999

متغیرهای «تعیین کننده» یا «تأثیر گذار»: این متغیرها بیشتر تأثیر گذار بوده و کم‌تر تأثیر پذیر می‌باشد. بنابراین سیستم به این متغیرها بستگی دارد. این متغیرها در قسمت شمال غربی نمودار نمایش داده می‌شوند. متغیرهای تأثیر گذار، بحرانی‌ترین مولفه‌ها می‌باشند. زیرا که تغییرات سیستم وابسته به آنهاست و میزان کنترل بر این متغیرها بسیار مهم است. از طرف دیگر، این متغیرها، به عنوان متغیرهای ورودی به سیستم می‌باشند.

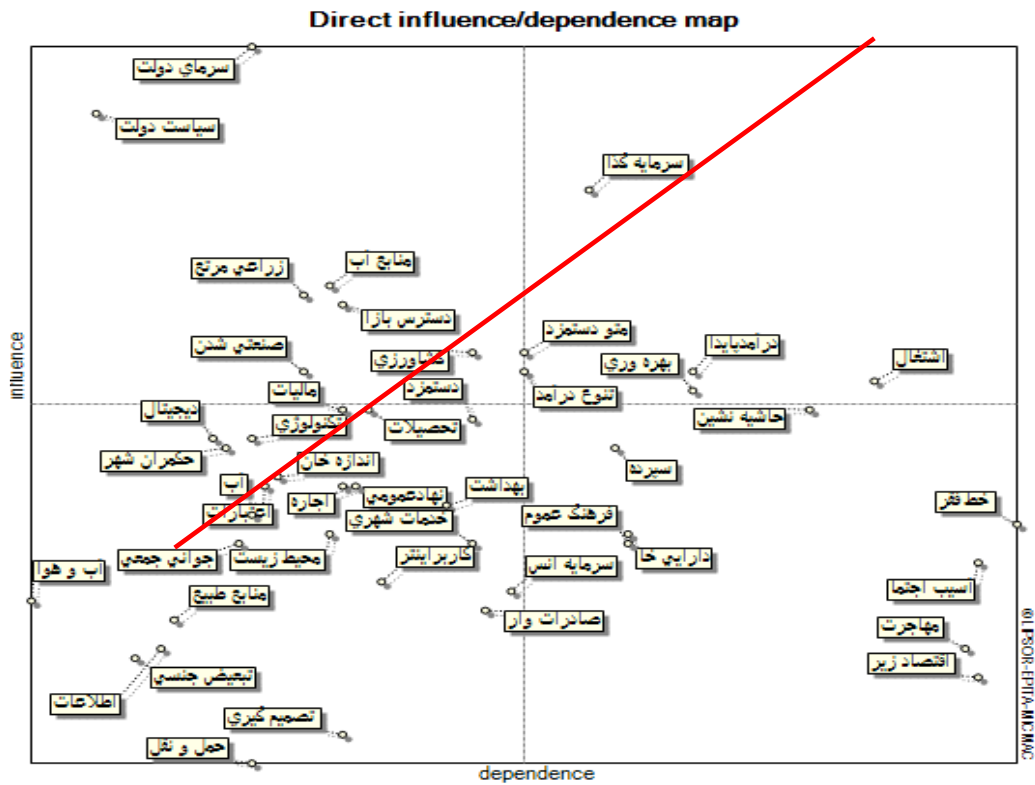
متغیرهای «دو وجهی»: این متغیرها، هم زمان به صورت بسیار تأثیر گذار و بسیار تأثیر پذیر، عمل می‌نمایند. این متغیرها در قسمت شمال شرقی نمودار قرار دارند (شکل ۲). طبیعت این متغیرها با عدم پایداری آمیخته است، زیرا هر عمل و تغییری بر روی آنها، واکنش و تغییری بر دیگر متغیرها را به دنبال دارد این متغیرها را به دو دسته، تقسیم می‌گردد.

متغیرهای «تأثیر پذیر» یا متغیرهای «نتیجه»: این متغیرها در قسمت جنوب شرقی نمودار قرار دارند (شکل ۲). آنها تأثیر گذاری پایین و تأثیر پذیری بسیار بالایی دارند.

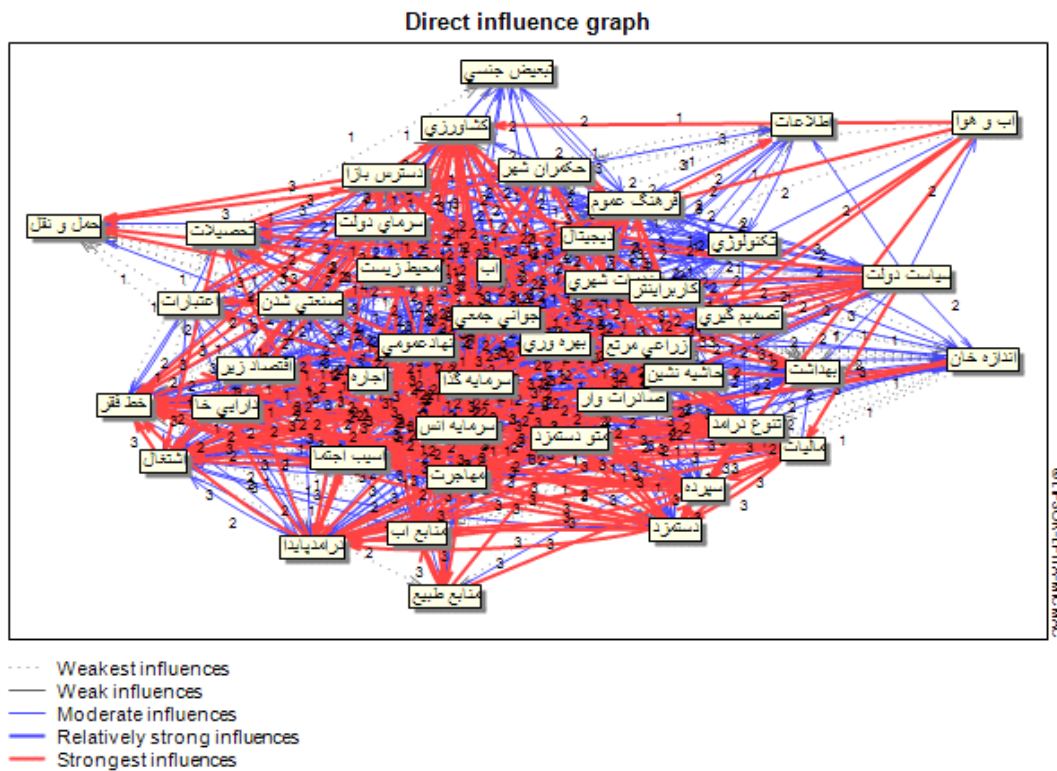
متغیرهای «مستقل» یا «مستثنی»: این متغیرها دارای تأثیر گذاری و تأثیر پذیری پایینی هستند. آنها در قسمت جنوب غربی نمودار قرار داشته و اصلاً ارتباطی با سیستم ندارند (شکل ۲). زیرا آنها نه باعث توقف یک متغیر اصلی و نه باعث تکامل و پیشرفت آن در سیستم می‌شوند.

متغیرهای تنظیمی: نیز حالت تنظیمی دارند.

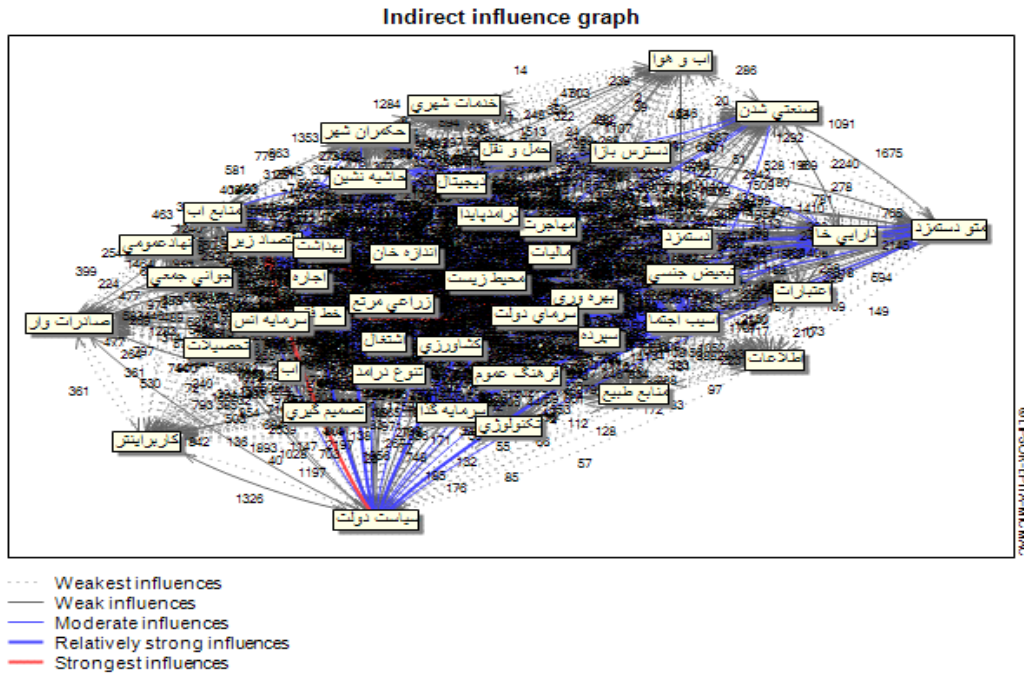
با بررسی شکل شماره ۳ و نحوه پراکنش متغیرها مشخص می‌گردد در بین متغیرهای مورد بررسی متغیرهای سرمایه گذاری دولتی، سیاست‌های دولتی، سرمایه گذاری داخلی و خارجی، منابع آب، زمین‌های زراعی و مرتع، دسترسی به بازارها، فعالیت کشاورزی، متوسط دستمزد و صنعتی شدن جزو دسته متغیرهای تأثیر گذار یا تعیین کننده، متغیرهای سرمایه گذاری داخلی و خارجی، متوسط دستمزد، درآمد پایدار، بهره وری و اشتغال جزو دسته متغیرهای دو وجهی متغیرهای حاشیه نشینی، سپرده، دارایی خانوار، فرهنگ عمومی، خط فقر، آسیب اجتماعی، مهاجرت و فعالیت در بخش اقتصاد زیرزمینی جزو دسته متغیرهای تأثیر پذیر، متغیرهای مالیات، دستمزد، تحصیلات، دیجیتالی، حکمرانی شهری، دسترسی به آب، اندازه خانوار، اجاره، نهاد عمومی، خدمات شهری، بهداشت، محیط زیست، جوانی جمعیت، آب و هوا، کاربری اینترنت، تبعیض جنسی، دسترسی به اطلاعات، مشارکت در تصمیم‌گیری، حمل و نقل، صادرات و واردات، دسترسی به اعتبارات و منابع طبیعی جزو دسته متغیرهای مستقل و متغیز تنوع درآمدی جزو دسته متغیرهای تنظیمی می‌باشند.

شکل ۳. پراکندگی متغیرها و جایگاه آنان در محورهای تاثیرگذاری و تاثیرپذیری
منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳

شکل ۴. پراکندگی روابط مستقیم بین متغیرها
منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳

شکل ۵. پراکندگی متغیرها براساس روط غیرمستقیم

منبع: نویسندهگان، ۱۴۰۲

روابط مستقیم و غیر مستقیم بین متغیرها در شکل‌های شماره ۴ و ۵ نشان داده شده است. با توجه به این دو شکل، متغیر سیاست های دولت دارای تاثیرگذارگذاری بسیار قوی بر سایر متغیرها می‌باشد. در جدول شماره ۲ میزان تاثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرها بر یکدیگر به تفکیک میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری ارائه شده است. در این جدول نیز سرمایه‌گذاری‌های دولت و سیاست‌های دولت به صورت مستقیم و غیر مستقیم دارای بالاترین تاثیرگذاری در بین متغیرها می‌باشد. در کنار این متغیرها، متغیر حمل و نقل و مشارکت در تصمیم‌گیری دارای کمترین تاثیرگذاری بر درآمد خانوارها می‌باشند. بر اساس این جدول بعد از نقش دولت در قالب سرمایه‌گذاری‌ها و سیاست‌های تدوینی، سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی، منابع آب، زمین‌های زراعی و مرتع و دسترسی به بازارها از دیگر عوامل مهم تاثیرگذار بر درآمد خانوارهای شهر اردبیل می‌باشند. این متغیرها علاوه بر تاثیر مستقیم بر درآمد خانوارهای شهری، بیشترین تاثیر را بر مشارکت در اقتصاد زیرزمینی، مهاجرت، خط فقر، آسیب‌های اجتماعی، اشتغال (به صورت معکوس بر بیکاری)، حاشیه‌نشینی و بهره‌وری پایین نیروی کار دارند. این نتایج نشان می‌دهد که برای افزایش درآمد خانوارهای شهر اردبیل و کاهش فعالیت در اقتصاد زیرزمینی، مهاجرت، خط فقر، آسیب‌های اجتماعی، بیکاری، حاشیه‌نشینی و بهره‌وری پایین نیروی کار باید توجه ویژه‌ای بر سرمایه‌گذاری‌های دولتی، سیاست‌های اقتصادی دولت، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، حفاظت از منابع آب، زمین‌های زراعی و مرتع و گسترش بازارهای داخلی و خارجی نمود.

جدول ۲. میزان تاثیرگذاری مستقیم و غیر مستقیم متغیرها بر یکدیگر

ردیف	عوامل	اثرات مستقیم		اثرات غیرمستقیم	
		میزان تاثیرگذاری	میزان تاثیرپذیری	میزان تاثیرگذاری	میزان تاثیرپذیری
۱	سرمایه‌گذاری دولت	۷۸	۱۸	۸۶۳۲۵	۱۳۱۴۶
۲	سیاست‌های دولتی	۷۱	۷	۸۴۴۸۷	۴۶۰۸
۳	سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی	۶۳	۴۵	۷۲۱۶۵	۳۷۹۶۷
۴	منابع آب	۵۳	۲۹	۶۴۹۷۸	۲۲۰۰۳
۵	زمین زراعی و مرتع	۵۲	۲۴	۶۵۳۶۵	۲۱۱۰۵
۶	دسترسی به بازارها	۵۱	۲۶	۶۲۹۲۵	۲۱۴۳۲

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۲، ۳۴-۳۵، زمستان ۱۴۰۴.

ردیف	عوامل	اثرات مستقیم		اثرات غیرمستقیم	
		میزان تاثیرگذاری	میزان تاثیرپذیری	میزان تاثیرگذاری	میزان تاثیرپذیری
۷	کیفیت حکمرانی شهری	۵۰	۲۰	۴۹۰۱۶	۲۱۲۰۷
۸	تولیدات کشاورزی	۴۶	۳۶	۵۷۲۴۵	۲۸۴۸۹
۹	متوسط دستمزد	۴۶	۴۳	۵۰۱۶۳	۵۰۰۵۸
۱۰	فرهنگ عمومی شهر	26	۴۸	۱۹۹۱۲	۵۶۵۰۳
۱۱	اجاره مسکن	۴۴	۲۸	۴۴۵۱۲	۳۵۰۶۶
۱۲	صنعتی شدن	۴۴	۲۳	۵۳۱۸۴	۱۳۴۷۶
۱۳	تنوع درآمدی	۴۴	۴۱	۴۴۰۸۳	۴۰۷۰۹
۱۴	درآمد پایدار	۴۴	۵۴	۴۳۰۱۹	۶۲۳۳۸
۱۵	اشتغال	۴۳	۷۰	۴۸۸۸۴	۷۴۹۰۰
۱۶	بهره وری پایین نیروی کار	۴۲	۵۶	۴۹۶۰۳	۷۲۲۲۶
۱۷	افراد دارای تحصیلات	۴۰	۳۳	۴۰۵۲۸	۳۴۱۶۷
۱۸	حاشیه نشینی	۴۰	۶۳	۳۶۵۶۲	۸۳۳۷۲
۱۹	سطح مالیات	۴۰	۲۶	۴۴۲۹۵	۳۰۰۸۸
۲۰	میزان دستمزد	۳۹	۳۶	۴۴۲۰۳	۴۵۴۷۰
۲۱	بکارگیری تکنولوژی پیشرفته	۳۷	۱۸	۴۵۹۱۷	۱۲۵۹۰
۲۲	فناوری دیجیتال	۳۷	۱۸	۴۲۴۶۱	۱۱۸۶۹
۲۳	میزان سپرده	۳۶	۴۸	۳۸۵۵۰	۵۶۹۷۰
۲۴	اندازه خانوار	۳۳	۲۲	۳۱۶۲۶	۲۹۴۹۱
۲۵	دسترسی به اعتبارات	۳۲	۲۰	۳۸۶۹۴	۲۲۷۷۹
۲۶	وجود نهادهای عمومی	۳۲	۲۷	۲۶۷۳۰	۳۲۰۷۳
۲۷	سطح بهداشت	۲۹	۳۴	۲۹۳۴۶	۴۲۷۴۳
۲۸	دسترسی به آب	۲۹	۲۱	۳۷۳۶۷	۲۱۶۸۰
۲۹	خط فقر	۲۸	۷۸	۲۹۲۶۸	۱۰۰۳۲۷
۳۰	دارایی خانوار	۲۷	۴۸	۲۷۶۰۷	۶۸۲۶۴
۳۱	محیط زیست	۲۷	۲۷	۳۸۴۰۰	۲۰۲۴۴
۳۲	جوانی جمعیت	۲۶	۱۸	۲۷۸۰۵	۱۷۶۰۷
۳۳	خدمات شهری	۲۶	۳۶	۲۴۴۶۶	۳۶۱۱۳
۳۴	آسیب‌های اجتماعی	۲۴	۷۵	۲۰۷۵۳	۹۶۱۷۸
۳۵	تعداد کاربر اینترنت	۲۲	۲۹	۲۰۹۱۵	۲۶۶۴۵
۳۶	بالابودن سرمایه انسانی	۲۱	۴۱	۱۹۰۷۷	۵۳۴۰۹
۳۷	آب و هوا	۲۰	۲	۳۱۵۵۲	۳۷۰
۳۸	صادرات و واردات	۱۹	۳۷	23521	32915
۳۹	داشتن منابع طبیعی پایه	۱۸	۱۳	25879	10306
۴۰	مهاجرت	۱۵	۷۸	16850	99956
۴۱	دسترسی به اطلاعات	۱۵	۱۲	13547	6748
۴۲	تبعیض جنسی	۱۴	۱۰	12851	11512
۴۳	مشارکت در اقتصاد زیرزمینی	۱۲	۷۹	13419	72226
۴۴	مشارکت در تصمیم‌گیری	۶	۲۶	4898	24541
۴۵	حمل و نقل	۳	۱۹	2733	16002

شناسایی پیشران‌های موثر بر درآمد خانوارهای شهری

با بررسی خروجی نرم افزار میک مک و میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری ۴۵ متغیر بر یکدیگر ۹ متغیر سرمایه‌گذاری دولتی، سیاست‌های دولت، منابع آب، دسترسی به بازارها، فعالیت کشاورزی، زمین‌های زراعی و مرتع و صنعتی شدن دارای بیشترین تاثیر بر درآمد خانوارها می‌باشند. که همه این ۹ عامل در هر دو روش مستقیم و غیرمستقیم تکرار شده‌اند. در بین این متغیرها، سرمایه‌گذاری دولتی و سیاست‌های دولت دارای بالاترین مقدار تاثیر بر درآمد خانوارهای شهر اردبیل می‌باشند (جدول شماره ۳). با توجه به نوع موقعیت منطقه و وجود زمین‌های کشاورزی و اتکای مردم منطقه به درآمد از طریق کشاورزی، وجود منابع آب و عامل کشاورزی به عنوان منبع درآمد خانوارها کاملاً منطقی است. در کنار این مساله سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی کاملاً وابسته به سیاست‌های دولت و سرمایه‌گذاری دولتی بوده و حایز اهمیت در بحث درآمدهای خانوارها است. صنعتی شدن و دسترسی به بازارها با توجه به موقعیت خاص استان اردبیل و ارتباطات آن با استانهای دیگر و هم مرز بودن با کشور آذربایجان توجیه کننده این عوامل می‌باشد. آنچه بیش از همه در میان متغیرهای کلیدی به چشم می‌خورد تاثیر نقش دولت در درآمد خانوارها و عامل سرمایه‌گذاری می‌باشد. در شهرهایی مانند اردبیل که پیشینه صنعتی نداشته و اقتصاد وابسته به مرکز پرننگ تر است چتر حمایتی دولت می‌تواند نقش بسزایی در بالا رفتن درآمد خانوارها و به تبع آن رونق اقتصاد شهر و منطقه داشته باشد.

متغیرهایی مانند آسیب‌های اجتماعی، مهاجرت، خط فقر، فعالیت در بخش اقتصاد زیرزمینی، دارایی خانوار، حاشیه نشینی، میزان سپرده خانوار و فرهنگ عمومی شهر، متاثر از متغیرهای اصلی تاثیرگذار بوده و در صورت تغییر متغیرهای اصلی، این متغیرها نیز متاثر خواهند شد. این نتیجه نشان می‌دهد که هرگونه تغییر در متغیرهای اصلی که منجر به کاهش درآمد خانوارهای شهری گردد باعث افزایش مهاجرت، آسیب‌های اجتماعی، افزایش خط فقر، کاهش میزان سپرده و دارایی خانوار و افزایش مشارکت در اقتصاد زیرزمینی خواهد شد.

جدول ۳. عوامل کلیدی تاثیرگذار بر درآمد خانوارهای شهری

ردیف	متغیر	تاثیرگذاری مستقیم	تاثیرگذاری غیرمستقیم	رتبه تاثیرمستقیم	رتبه تاثیرغیرمستقیم
۱	سرمایه‌گذاری دولتی	۵۰۹	۵۱۴	۱	۱
۲	سیاست‌های دولت	۴۶۴	۵۰۶	۲	۲
۳	سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی	۴۱۱	۴۱۶	۳	۳
۴	منابع آب	۳۴۶	۳۸۱	۴	۵
۵	زمین‌های زراعی و مرتع	۳۳۹	۳۸۷	۵	۴
۶	دسترسی به بازارها	۳۳۳	۳۶۶	۶	۶
۷	فعالیت کشاورزی	۳۰۰	۳۴۵	۷	۷
۸	متوسط دستمزد	۳۰۰	۳۰۲	۸	۹
۹	صنعتی شدن	۲۸۷	۳۲۰	۹	۸

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳

نتیجه‌گیری

گسترش بی‌رویه و نامتوازن شهرها در کنار افزایش جمعیت، از طرفی می‌تواند تهدیدی برای منابع طبیعی و محیط زیست شهری باشد و از سوی دیگر آینده انسان و نیازهای او را با خطراتی مواجه سازد. در کنار این مسائل بحث درآمد خانوارهای شهری برای حل بسیاری از مسائل بوجود آمده در داخل شهر و حیات خانوارها دارای اهمیت بسیار بالایی است. حل بسیاری از مشکلات شهری وابسته به افزایش درآمد خانوارها است. بر این اساس هدف تحقیق حاضر شناسایی، تحلیل عوامل و متغیرهای کلیدی موثر بر درآمد خانوارهای شهر اردبیل می‌باشد. برای این منظور رویکرد آینده‌نگاری به کار گرفته شده است. این تحقیق از این نظر حائز اهمیت است که تا کنون تحقیقی در مورد درآمد خانوارهای شهر اردبیل صورت نگرفته است. نوآوری پژوهش حاضر، استفاده از رویکرد آینده‌نگاری در شناسایی پیشرانهای

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۲، ۳۴-۳۵، زمستان ۱۴۰۴.

موثر بر درآمد خانوارهای شهر اردبیل می‌باشد. در این تحقیق با استفاده از نظر کارشناسان و متخصصین حوزه‌های مختلف شهری و روش دلفی عوامل اصلی موثر بر درآمد خانوارهای شهری مورد شناسایی قرار گرفت. با استفاده از ماتریس اثرات متقاطع و استحصال نتایج به وسیله نرم افزار میک مک، از میان ۴۵ عامل، ۹ عامل به عنوان عوامل کلیدی موثر انتخاب شدند. نتایج تحقیق نشان داد که سرمایه‌گذاری دولتی و سیاست‌های دولت بیشترین تاثیر را بر درآمدهای خانوارهای شهری اردبیل دارند. از دیدگاه کارشناسان و متخصصین انواع مختلف سرمایه‌گذاری چه به صورت دولتی و چه به صورت داخلی و خارجی نقش بسیار مهمی در افزایش درآمد خانوارهای شهری دارد. چرا که بسیاری از زیرساخت‌های صنعتی، خدماتی، کشاورزی و حتی شهری بر اساس همین سرمایه‌گذاری‌ها به وجود می‌آیند. عامل بعدی تاثیرگذار بر درآمد خانوارهای شهر اردبیل متغیر سیاست‌های دولت می‌باشد. بر اساس این متغیر هر گونه تغییر در سیاست‌های دولت در زمینه مالیات‌ها، حداقل دستمزد، تامین اجتماعی و یارانه‌ها دارای نقش مهمی در درآمد خانوارهای شهری می‌باشد. با توجه به اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد شهر اردبیل متغیرهای منابع آب، فعالیت در بخش کشاورزی و زمین‌های زراعی و مرتع متغیرهایی هستند که به عنوان پیشران افزایش درآمد خانوارهای شهر اردبیل شناسایی شده‌اند. در کنار این عوامل متغیر دسترسی به بازارها پیشران مهم دیگر درآمد خانوارهای شهری می‌باشد. دسترسی به بازارها منجر به تسهیل رقابت گردیده و در نتیجه باعث افزایش کیفیت محصولات و کاهش قیمت محصولات برای خانوارها می‌گردد. عامل دیگر تاثیرگذار بر درآمد خانوارهای شهری توسعه بخش صنعت استان می‌باشد. با توجه به سهم پایین بخش صنعت در اقتصاد استان هر گونه سرمایه‌گذاری در زمینه صنایع مختلف می‌تواند پتانسیل بسیار بالایی در ایجاد اشتغال و افزایش درآمد خانوارهای شهری داشته باشد. بر اساس نتایج به دست آمده، پیشران‌های یاد شده از کانال درآمد خانوارها بر فعالیت در بخش اقتصاد زیرزمینی، حاشیه نشینی، آسیب‌های اجتماعی، مهاجرت، فرهنگ عمومی، خط فقر، سپرده و دارایی خانوارها تاثیرگذار می‌باشند. لذا هر گونه تغییر مثبت در متغیرهای اصلی یاد شده به صورت غیر مستقیم بر این متغیرها تاثیرگذار خواهند بود. بر این اساس نقش دولت و سیاست‌های اتخاذ شده توسط آن می‌تواند در کاهش و از بین بردن آسیب‌ها و عوامل خطرآفرین اجتماعی اثرگذار و پررنگ باشد. پایین بودن سرمایه‌گذاری‌ها در کنار فقدان زیرساخت‌های صنعتی می‌تواند اثرات بسیار منفی بر درآمد خانوارها داشته و به نوعی خانوارها را ترغیب به فعالیت در بخش اقتصاد زیرزمینی نماید. در کنار این مساله می‌توان ادعان داشت که پایین بودن درآمد حتی در بسیاری از جهات موجب وندالیسم شهری شود که به نوعی اعتراض به پایین بودن سطح درآمد خانوارها می‌باشد. در این میان برای شهر اردبیل که جزو استان‌های نوپا با ۳ دهه سابقه مرکز استان شدن می‌باشد نقش دولت هم در جهت سرمایه‌گذاری و هم در جهت اتخاذ سیاست‌های اصولی در زمینه درآمد خانوارهای شهری کاملاً پررنگ می‌باشد.

حامی مالی

این مقاله فاقد حامی مالی می‌باشد.

سهم نویسندگان در پژوهش

همه نویسندگان در نوشتن مقاله به طور مساوی مشارکت داشته‌اند و همه نویسندگان محتوی مقاله را تایید کرده‌اند.

تضاد منافع

موردی نمی‌باشد

تقدیر و تشکر

موردی نمی‌باشد

منابع

- ابریشمی، حمید؛ برخوردار، سجاد؛ جدیدزاده، علی و عبدی، مائده. (۱۴۰۲). اثر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر پویایی درآمد خالص خانوارهای شهری و روستایی. پژوهش‌های برنامه و توسعه، سال چهارم شماره ۱، صص ۶۷-۹۹.
- بلندیان، محمد مهدی. (۱۳۹۴). گفتمان آینده‌پژوهی آرمانشهری در شهرهای امن اسلامی در بستر دکترین مهدویت. مدیریت شهری و روستایی. سال چهاردهم شماره ۳۹، صص ۱۳۵-۱۶۴.
- حاجیانی، ابراهیم. (۱۳۹۱). مبانی اصول و روش‌های آینده‌پژوهی، تهران، انتشارات امام صادق.
- حسین پور، میترا السادات و وصال، محمد. (۱۴۰۰). اثر درآمد بر کاهش سوءتغذیه در ایران: شواهدی بر اساس طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۹۵. فصلنامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، سال شانزدهم شماره ۳۱، ۲۴۹-۲۸۵.
- رئیس قنوتی، کامران؛ شمس‌الدینی، علی؛ حیدری، علی اکبر. (۱۴۰۱). تبیین پیشران‌های کلیدی موثر بر توسعه پایدار شهر بندری ماهشهر با رویکرد آینده‌پژوهی. آمایش فضا و ژئوماتیک، سال بیست و ششم شماره ۱، ۱۷۳-۱۹۹.
- صادقی، حسن‌زاده. (۱۳۹۰). بررسی اثرات احتمالی بحران مالی جهانی بر درآمد خانوارهای شهری و روستایی ایران: رهیافت مدل تعادل عمومی قابل محاسبه. مجله تحقیقات اقتصادی، سال چهل و ششم شماره ۲، ۷۹-۱۰۲.
- علی اکبری، اسماعیل. (۱۳۸۳). دولت‌مداری در اقتصاد شهری ایران مطالعه موردی: استان ایلام. تحقیقات اقتصادی، دوره سی و نهم، شماره ۶۶، ۲۰۹-۲۳۵.
- علی اکبری، اسماعیل؛ پوراحمد، احمد؛ جلال‌آبادی، لیلا. (۱۳۹۷). شناسایی پیشران‌های موثر بر وضعیت آینده‌گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی. گردشگری و توسعه، سال هفتم، شماره ۱، ۱۵۶-۱۷۸.
- فرزانه سادات زارنجی، ژیلدا؛ یزدانی، محمد حسن. (۱۴۰۲). ارزیابی میزان پایداری شهر اردبیل در دوران پاندمی کووید ۱۹ با رویکرد تحقق شهر سبز. فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره چهاردهم، شماره ۵۳، ۱۷-۳۲.
- فرهنگ دوست، محمد. (۱۳۹۷). بررسی رابطه شهرنشینی و رشد اقتصادی در ایران. مطالعات نوین کاربردی در مدیریت اقتصاد و حسابداری، سال اول شماره ۴، ۸۱-۹۱.
- محمدزاده، پرویز؛ فلاحی، فیروز و حکمتی فرید، صمد. (۱۳۸۹). بررسی فقر و عوامل تعیین‌کننده آن در بین خانوارهای شهری کشور. فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی، سال اول شماره ۲، ۴۱-۶۴.
- مرکز آمار ایران. (۱۴۰۱). چکیده نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۴۰۰. سایت مرکز آمار ایران، تهران، ایران.
- مولایی، اصغر؛ بهزادفر، مصطفی. (۱۳۹۸). تبیین ابعاد و ظرفیتهای رقابت‌پذیری هویتی شهری با رویکرد زمینه‌گرا در شهرهای ایران. برنامه‌ریزی و آمایش فضا، سال بیست و سوم شماره ۲، ۹۷-۱۲۱.
- Aghion, P., Akcigit, U., Bergeaud, A., Blundell, R. & Hémous, D. (2019). Innovation and top income inequality. *The Review of Economic Studies*, 86(1), 1-45.
- Arcade, J., Godet, M., Meunier, F. & Roubelat, F (1999). Structural analysis with the MICMAC method & Actor's strategy with MACTOR method. *Futures Research Methodology, American Council for the United Nations University: The Millennium Project*, 1-69.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. & Levine, R. (2007). Finance, inequality and the poor. *Journal of economic growth*, 12, 27-49.
- Cai, F., Wang, D. & Du, Y. (2002). Regional disparity and economic growth in China: The impact of labor market distortions. *China Economic Review*, 13(2-3), 197-212.
- Ermisch, John & Francesconi, Marco & Pevalin, David J & University of Essex. Institute for Social and Economic Research & Great Britain. Department for Work and Pensions. (2001). Outcomes for children of poverty / John Ermisch, Marco Francesconi and David J. Pevalin. Leeds : Corporate Document Services.
- Furceri, D., & Loungani, P. (2018). The distributional effects of capital account liberalization. *Journal of Development Economics*, 130, 127-144.
- Hailemariam, A., Sakutukwa, T., & Dzhumashev, R. (2021). Long-term determinants of income inequality: evidence from panel data over 1870–2016. *Empirical Economics*, 61(4), 1935-1958.

- Haveman, R. H., Wolfe, B. L., & Wilson, K. (1997). [Childhood poverty and adolescent schooling and fertility outcomes: Reduced-form and structural estimates](#). *Institute for Research on Poverty, University of Wisconsin-Madison*.
- He, D., Sheng, Z., & Tian, C. (2024). [Examining the U-shaped relationship between non-agricultural sources water pollution and the urban-rural income gap](#). *Plos one*, 19(7), e0305530
- Hobcraft, J. (2008). [Intergenerational and life-course transmission of social exclusion: Influences and childhood poverty, family disruption and contact with the police](#). *LSE STICERD Research Paper No. CASE015*.
- Iacoviello, M. (2008). [Household debt and income inequality, 1963–2003](#). *Journal of money, credit and banking*, 40(5), 929-965.
- Jaumotte, F., Lall, S. & Papageorgiou, C. (2013). [Rising income inequality: technology, or trade and financial globalization?](#) *IMF economic review*, 61(2), 271-309.
- Kaushik, H. (2021). [Theories and Typologies of Migration: An Overview](#). *IUP Journal of International Relations*, 15(1).
- Lakshmanasamy, T. (2024). [Demand for Children in India: Poisson Regression Estimation of Household Fertility Decision](#). *Indian Journal of Applied Economics and Business*, 6(1), 35-45.
- Lee, S., Ma, X., Choi, Y., & Kim, Y. S. (2024). [Association of physical activity and socio-economic status on mortality in older adults: a retrospective cohort study of KNHANES-mortality linked data](#). *Scientific Reports*, 14(1), 14447.
- Lian, C., Pei, J., & Li, J. (2024). [Income inequality effect of government investment behavior: Comparisons based on different investment areas, different regions and different groups in China](#). *Heliyon*, 10(5), 1-14.
- Liang, S. (2023). [International trade and urban-rural income inequality in China](#). *Applied Economics Letters*, 31(13), 1243–1246.
- Luo, H. & Hu, Q. (2024). [A re-examination of the influence of human capital on urban-rural income gap in China: College enrollment expansion, digital economy and spatial spillover](#). *Economic Analysis and Policy*, 81, 494-519.
- Magruk, A. (2011). [Innovative classification of technology foresight methods](#). *Technological and Economic Development of Economy*, 17(4), 700-715.
- Myroslava, M., Ivashkiv, T., Fedyk, L., Horbatiuk, O., & Hryhorii, S. (2024). [The impact of financial and economic factors on household income in the pre-war and war periods](#). *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 4(57), 394-408.
- Rayo, L., & Becker, G. S. (2007). [Evolutionary efficiency and happiness](#). *Journal of Political Economy*, 115(2), 302-337.
- Schweinitz Jr, K. (1976). [Economic Growth and Social Equity in Developing Countries](#). *American Political Science Review*, 70(1), 232-233.
- Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2009). [Economic Development](#). Boston: *Pearson Addison Wesley*.
- Tuyen, T. Q. (2015). [Socio-economic determinants of household income among ethnic minorities in the North-West Mountains, Vietnam](#). *Croatian Economic Survey*, 17(1), 139-159.
- Walujadi, D., Indupurnahayu, I. & Endri, E. (2022). [Determinants of income inequality among provinces: Panel data evidence from Indonesia](#). *Calitatea*, 23(190), 243-250.